

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy Jankovics József és Monok István állításával értek egyet,³ hogy a hungarológia fogalmát nem lehet mindenhol és mindenkorra érvényes tartalommal megtölteni, ezért a feladatokra kell koncentrálnunk, figyelembe véve azok térbeli és időbeli változatosságát. Nem a hungarológia fogalmát kell újrafogalmazni, hanem a hungarológia és a művelődéspolitikai viszonyát, ahol ez utóbbi érett partnerként kell hogy kezelje ezt a tudományágat-feladatrendszer-misszót. Hogy e kapcsolat hasznossága ne sérüljön meg, az eddiginél magasabb döntési szinten kellene betöltenie sokirányú funkcióit. Ehhez pedig a hungarológiai munka felértékelése szükséges. Nem ismerem kellőképpen a magyarországi döntéshozatal ágbogait ahhoz, hogy érdemben nyilatkozhassam a hungarológiai intézményrendszer felső vezető szervének konkrét kialakítása dolgában, de a közreadott vélemények között meggyőzőnek ítélem a feladatok meghatározását szorgalmazó Jankovics–Monok-írásnak logikus érvelését az eddiginél nagyobb döntési hatáskörrel rendelkező Hungarológiai Tanácsadó Testület létrehozása mellett, amelynek összetétele biztosítaná, hogy az illetékes főhivatalok a hungarológia adminisztrálásában és fejlesztésében szükséges döntési javaslatokat elfogadják.

A hungarológiai intézményrendszer jelene és jövője

NÁDOR ORSOLYA

1. A magyar politika rövid- és hosszútávú célja az Európa Unióhoz való csatlakozás és a beilleszkedés az államszövetség rendszerébe. Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy érdemes-e a nemzeti nyelvek és kultúrák képviselőitől – Hankiss János szavaival élve: a kultúrdiplomáciáról – és annak hazai háttérintézmény-rendszeréről vitatkozni, ha úgylis az „EU akarata” érvényesül minden területen. Szerencsére az Unió támogatja a nemzeti (és a kisebbségi) nyelvek és kultúrák fennmaradását, szükség esetén azok fejlesztését, így mindenképpen érdemes beszélni arról, hogy egy kevésbé ismert és tanított nyelv esetében mi a feladat itthon és külföldön. Sajnos ez a terület szinte évtizedekig nélkülözte az állam koncepciózus politikáját, és sokszor áldozatul esett a politikai érdekérvé-

---

³ Jankovics József–Monok István: A hungarológiáról és magyarországi intézményeiről. In: *Hungarológia* 2 (2000)/1–2. 43–52.

nyesítésnek. Ha ideig-óráig volt is valamiféle koncepció-kezdemény, akkor azt vagy politikai, vagy személyes okokból gáncsolták el. Jó lenne azt hinni, hogy végre kormányzati szinten is elismerik a hungarológus oktatókat, és hozzásegítik a szakterületet egy alaposan átgondolt fejlesztéshez.

2. A Nemzetközi Hungarológiai Központ tanácskozásának egyik célja a fentiekkel kapcsolatosan az, hogy meghatározza azt az elméleti koncepciót és intézményi hátteret, amely a harmadik évezredben is biztosíthatja a magyar nyelv és kultúra iránti külföldi érdeklődés fennmaradását. A hozzászólók dolgát némiképpen megkönnyítik azok az írások, amelyek a Hungarológia 2000/1-2. számában megjelentek. A szerzők többsége közismert a szakma művelői előtt, így pl. Kissné Pap Margit, aki az államigazgatás képviselőjeként több mint egy évtizede vesz részt – többek között – az intézményformáló munkában, Jankovics József és Monok István a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagjaiként igyekeznek formálni a hungarológia arculatát, Fazekas Tiborc pedig mint az egyik legrégebben külföldön dolgozó lektor, a maga gyakorlati tapasztalataival és nemzetközi áttekintésével járul hozzá a vita megindulásához.

3. A koncepciókereső, intézményátalakító vita nem újkeletű, közel tíz évvel ezelőtt már részünk volt hasonlóban – igaz, akkor a szakmai helyett politikai hatalomváltás síkjára terelődött, és több vezér- és gyalogáldozatot is követelt, de a problémák nem oldódtak meg.

Hogyan lehetne summázni ezeket a visszatérő gondokat? A következőkben az említett szerzők írásaiban felvetett gondolatokhoz szeretnék néhány megjegyzést hozzáfűzni.

Kissné Pap Margit helyesen állapítja meg azt az alaptételt, hogy a hungarológia függ a mindenkori politikától. Illúzió lenne az ellenkezőjét elvárni – hiszen ez minden terjeszkedni vágyó és ismertséget óhajtó nyelv és kultúra esetében így van –, de a függésben minőségi eltérések is lehetnek. Például: le kell szögezni, hogy az irántunk megnyilvánuló külföldi érdeklődést a legkorszerűbb eszközökkel, a gazdasági szorongatástól függetlenül kell képviselni. (Ebbe még Klebelsberg Kunónak is kis híján beletörött a bicskája...) Az Országimázis Központ valóban részt vehetne a szakterület anyagi támogatásában, hiszen a több ezer külföldi hallgatónál jobb külföldi imázsalakítót nehezen találhatnánk, az pedig közismert, hogy az oktatás képviseli a legkiterjedtebb, s számszerűségét tekintve is a legnagyobb hungarológiai intézményrendszert. Egyetértek azzal is, hogy a hungarológia korszerű fogalma csakis a Gragger Róbert által képviselt széles – és nem csupán filológiai – értelmezésben elfogad-

ható, s a vendégoktatók kiválasztásánál is figyelembe kell vennünk a fogadó egyetem kívánságát. (Elég, ha a külföldi és a hazai egyetemeken kialakult népszerű programok tantárgyaira és tartalmára vetünk egy pillantást.) A programokkal függ össze egy régi probléma, a tankönyv- és segédkönyv-program megvalósulása. Ennek a programnak az első változatát még Giay Béla, az NHK alapító igazgatója dolgozta ki a nyolcvanas évek közepén. Akkor igen megosztott volt a Magyarországról kiküldött, a tartósan külföldön dolgozó, illetve az adott ország állampolgáraként tanító hungarológus oktatók véleménye. Volt, aki azonnal elutasította, s ingerülten az egyetem és a saját tanári autonómiájába való beavatkozással vádolta a tervezetet (!), volt, aki megértette a segítő szándékot, s egy lehetséges alternatívaként fogta fel, s volt olyan kolléga is, aki örült annak, hogy körvonalazódik egy ilyen lehetőség, s felajánlotta a részvételét is egy-egy tankönyv vagy segédkönyv kidolgozásában. Gondolom, hogy most is léteznek ilyen véleménykülönbségek, különben már olvasni lehetne a recenziókat. Hangsúlyozni kell, hogy a sorozat kötetei csak felhasználhatók – ha egyszer végre elkészülhetnek, de senkinek sem kötelező bevezetni. A tervezettek közül csak egy kétkötetes segédkönyv készült el: Tverdota György, Erdődy Edit és Magyar Miklós munkája, „*A magyar irodalom a XX. században*”.

Jankovics József és Monok István joggal állapítja meg, hogy a hungarológia-fogalom tartalma változó, s a feladatnak kell meghatároznia, mit is értünk alatta. Volt valami, ami zavart ebben az írásban. Az volt az érzésem, hogy a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság még mindig nem találta meg a helyét a hungarológia hazai intézményrendszerében. Amikor Németh László egy hungarológiai társaság létrehozásáról elmélkedett, illetve évtizedekkel később, amikor Klaniczay Tibor tette ugyanezt, kicsi volt az esélye annak, hogy a hungarológia majd egyszer saját hazai háttérintézményekkel is büszkélkedhet.

A NMFT nagy érdeme a négyévenkénti kongresszusok megrendezése, hasznos mind a magyar, mind az idegen nyelvű kiadványa, de nem lenne szerencsés egy államigazgatási jellegű feladatkör felvállalása. Megütközéssel olvastam az írásban, hogy a külföldi hungarológia-oktatási intézményrendszer koordinálására és szakmai segítésére létrejött intézményről (NHK) azt írják a szerzők, hogy „nem az államigazgatási logika mentén keletkezett”. Az 1981 óta meglévő intézmény (Magyar Lektorai Központ) átalakítása hónapok óta már csak aláírásra várt – igaz, a NMFT és a Magyarságtudományi Intézet vezetése nem értett egyet az új intézmény létrehozásával –, s az akkori miniszter, Czibere Tibor a ránehezülő nyomás el-

lenére aláírta az alapító okiratot. A mai helyzetben pedig mindenképpen szükség van egy koordináló intézményre, sőt a jelenleginél szélesebb feladatkört is el tudnék képzelni az NHK számára, ezt majd később szeretném röviden kifejteni. Egyetértek azzal, hogy a Hungarológiai Tanács több miniszter tanácsadó testülete is lehetne, hiszen a hungarológia ügye több tárcahoz és intézményhez is tartozik, így nem ártana, ha nemcsak az Oktatási Minisztert segíthetné a testület. Valóban érdemes lenne átgondolni a HT feladatát, jogait, összetételét.

Fazekas Tiborc a finn UKAN utódját, a CIMO-t tartja követendő példának. Biztos, hogy sem ez, sem más külföldi intézmény nem tekinthető egyedül elfogadható és követhető modellnek, de tanulságos lenne elvégezni a széles körben ismert, illetve a kevésbé ismert nyelvek és kultúrák terjesztésével foglalkozó intézmények gyakorlatát, s azokból levonható tanulságokat be lehetne építeni a formálódó koncepcióba. Szeretném a szakma figyelmébe ajánlani a magyar mint idegen nyelv és hungarológia szakos hallgatókat, akik általában több nyelvet is ismernek, sokszor megfordulnak ösztöndíjjal a különböző országokban, s igen nagyra értékelik, ha hasznos, valódi feladatot kapnak. (Kár, hogy ők teljesen kimaradtak mindhárom vitaindító írásból...)

4. A fentiek összefoglalásaként szeretnék néhány javaslatot tenni a harmadik évezred hungarológiai intézményrendszerének fejlesztésére:

A jelenlegi és az ezután alakuló intézmények között biztosítani kell az állandó információáramlást, mert így folyamatosan figyelemmel kísérhetnék egymás munkáját, megoszthatnák egymással a beérkező információkat, elkerülhetőek lennének az anyagi támogatás anomáliái, ellenőrizhető lehetne pl. a külföldre (intézményeknek vagy magánszemélyeknek) küldött könyv és egyéb, az oktatásban, kutatásban felhasználható ajándék (audio- és videokazetta, CD-ROM). A kapcsolatot már egyetlen számítógép is élővé teheti... A hungarológiát támogató intézményrendszer együttműködésének modellje lehetne a Klebelsberg által létrehozott Országos Magyar Gyűjteményegyetem – igaz, hogy a hatékonyság mutatói mások voltak akkor és most.

Fontos, hogy a mindenkori döntéshozók és hivatalos véleményalkotók az ügyet szolgálják, és ne egyes személyek vagy politikai irányzatok érdekérvényesítési terepének tekintsék a hungarológiai intézményrendszert. Gondolok itt az intézmények összevonására, megszüntetésére, a tevékenységi területek átalakítására, stb. Ebben biztosan sok ésszerű (vagy megmagyarázható) mozzanat is lehet, de mire az elméleti koncepció leír a gyakorlat szintjére, már ott van a csapda, amire az előzőekben utaltam.

A kilencvenes évek elején született például egy olyan összevonási elképzelés, amely tértől és tevékenységi körtől függetlenül, igen sajátosan értelmezve a problémát, igyekezett megfelelni a vele szemben támasztott politikai és egyéni érdekeknek. Szerencsére, nem lett belőle semmi.

A Nemzetközi Hungarológiai Központ mint minisztériumi háttérintézményre vagy önálló költségvetési intézményre szükség van a továbbiakban is. Magyarország külföldi egyetemi hungarológiai reprezentációját folyamatosan kell szervezni, ehhez azonban a jelenleginél nagyobb létszámra, mozgási szabadságra lenne szükség – és persze teljes politikai és anyagi támogatásra. Az intézménynek nemcsak a vendégoktatók pályáztatásával és a kinttartózkodásuk alatti támogatásával kellene foglalkoznia, hanem mint egyik fő tevékenységgel, az oktatásszervezéssel és -kutatással is. Szorosabb kapcsolatot kellene tartania az intézetnek a magyarországi egyetemek hungarológiai képzési programjaival, hiszen – remélhetőleg – innen kerülnek majd ki a jövő lektorai. A külföldi egyetemek általában magyar partnerintézményt keresnek hungarológiai elképzeléseik megvalósításához, ennek is koordinátora lehetne az NHK. Feladata lehetne a fentiek mellett a hazatért vendégoktatókkal való kapcsolattartás. Ők is, az egyetemisták is biztosan szívesen bekapcsolódnának az intézmény által szervezett hungarológiai kutatómunkába – ha lenne ilyen. A fentiek mellett nagyon fontosnak tartom a hungarológia-oktatási dokumentáció, szakkönyvtár és naprakész adatbázis megteremtését, fejlesztését és hozzáférhetővé tételét. Ez nagyban segíthetné az NHK integrálódását a hazai hungarológiai felsőoktatásba.

Meggondolandó, hogy az NHK szakmai felügyeletét ellátó Oktatási Minisztérium mellett nem lenne-e érdemes – a politikai támogatás állandóságának érdekében – egy tárcaközi felügyelő bizottságot létrehozni, amely nem egyszerűen ellenőrizné az intézményt, hanem biztosítaná a folyamatos munka feltételeit.

A külföldi intézményrendszer fejlesztése nem lehet anyagi kérdés (a románok, szlovákok, lengyelek számára pl. sohasem volt az), noha nem tekinthetünk el a költségvetés lehetőségeitől sem. Folyamatos mérésre, értékelésre van szükség: ha csökkent az érdeklődés, mi az oka, érdemes-e fenntartani az illető oktatóhelyet, (a megfelelő vendégoktató dolgozik-e ott), megadtunk-e minden szükséges támogatást a működéshez? Van-e olyan ország/város/egyetem, ahol indokolt lenne a fejlesztés, de valamilyen még nem került rá sor stb. Ez a rendszer bevált a külföldi egyetemeken: ha az illető egyetem tart fenn egy szakot vagy programot, előírhatja, hogy a támogatás elnyeréséhez milyen feltételeket kell teljesíteni. Nem lehe-

tetlen ennek a megoldása hungarológiai viszonylatban sem – ha úgy tetszik, ez a minőségbiztosítás a hungarológiában. Ebben lehetne például döntő szava az NHK-nak és a Hungarológiai Tanácsnak.

Fontos kérdés a magyarságtudomány és a nem oktatáshoz kapcsolódó hungarológiai kutatómunka támogatása, valamint a kiadványok többnyelvű megjelentetésének biztosítása. Az intézmények között az MTA, OSZK, NMFT játszik vezető szerepet ezen a szerteágazó területen. Ez valószínűleg így marad a jövőben is, az információk áramoltatásán azonban itt is lenne javítanivaló.

Köszönöm a lehetőséget, hogy a mostani vitához hozzászólhattam, mert néhány évig magam is a hungarológia-oktatási intézményrendszer fejlesztésének lehetőségeivel foglalkoztam, és némi szomorúsággal tapasztaltam, hogy azóta eltelt tíz év, és még mindig nem sikerült megoldani azokat az elvi és gyakorlati problémákat, amelyek szakmánkat terhelik. Remélem, hogy a mostani vita eredményeképpen olyan fejlesztési koncepció készül, amely hosszú távra biztosítja a hungarológia szolgáltatóra szakosodott intézményrendszer működését.

Hungarológia Bulgáriában – „kívülről” és „belülről”

NAJDENOVA, IONKA

A mai értelemben felfogott hungarológia Bulgáriában viszonylag későn bontakozik ki: valamikor a XX. század közepétől (1945-től nyelvtanfolyamok szerveződnek), a minőségileg új mozzanat azonban a 70-es évek végén, a 80-as évek elején történik.

Azelőtt – különösen a század első felében – a Magyarországra irányuló figyelem inkább véletlenszerű: nem annyira a magyar nyelvet és az országot ismerő emberek, hanem azon bolgár szerzők révén, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek Magyarországgal, mint témával.

Bulgária török iga alóli felszabadulása után a magyar kultúra bemutatása rendszeresebben zajlik, amellyel kiemelkedő bolgár művészek is foglalkoznak. Közülük egyesek fordítanak (közvetítő nyelv segítségével), s népszerűsítik a magyar irodalmat és a magyar kultúrát Bulgáriában. Kifejezésre juttatják saját eszmei-esztétikai nézeteiket és felfogásukat a sajátos nemzeti környezet társadalmi, szellemi és kulturális adottságaival összhangban. Ilyen tevékenységet fejt ki pl. Vázov, akinek egyetlen fordítása magyarból – az *Őrült* monológiája – lesz kiindulópontja annak a vo-